

BOSHLANG`ICH TA`LIM DARSLARIDA NOAN`ANAVIY USULLARDAN FOYDALANISH

Nishanova Ziyoda Jo`rayevna
Toshkent viloyati Zangi ota tumani
27-maktab boshlag`ich sinf o`qituvchisi

Mavzuning dolzarbligi:

Hozirgi davrda mamlakatimiz xalq ta`limi oldida turgan vazifa har tomonlama barkamol mustaqil fikrlay oladigan yuksak axloqiy va ma`naviy fazilatlariga ega bo`lgan komil shaxslarni tarbiyalab yetishtirishdir. Mamlakatimiz taraqqiyot kelajagiga daxldor bo`lgan bu muhim vazifani maktab amaliyotida ko`p yillar davomida mustahkam o`rnashib qolgan eski an`anaviy darslar asosida mukammal bajarishning imkoniyati y`o`q. Shunga muvofiq o`quvchilarga puxta bilim va tarbiya berishda an`anaviy darslarni mazmunan va shaklan o`zgartirish zaruriyati paydo bo`ldi. Bu o`zgarishlarning natijasi yangi pedagogik texnologiya asosidagi noan`anaviy darslar bo`lib ularning asosiy maqsadi o`quvchilarning mustaqil bilim olish mexanizmiga asoslanishidir. Vatanga sadoqatli, iymon e`tiqodli, bilimli yuksak ma`naviyatli, farzandlarni tarbiyalab voyaga yetkazayotgan millat, uning vakili bo`lmish o`qituvchi va murabbiylar, porloq kelajakka katta umid va ishonch bilan qarashga haqli. Ta`lim tarbiya ishlarida yuzaki rasmiy yondashuvlarga puxta o`ylanmagan ishlarga mutlaqo yo`l qo`yib bo`lmaydi. Maktab ta`lim tarbiya masalasi, hamisha davlat, jamiyat nazoratida bo`lishi asosiy qonunimizda belgilab qo`yilgan. Kelajak poydevori avvalo maktablarda yaratiladi. Farzandlarimizning yaxshi ta`lim -tarbiya olishi ertangi kunimizni qanday bo`lishini belgilab beradi. "Tarbiya bu biz uchun, yo hayot-yo mamot, yo najot -yo halokat, yo saodat yo -falokat degan edi buyuk ma`rifatchi bobomiz Abdulla Avloniy. Bu so`zlar hozirgi kunda muhim va dolzarb ahamiyat kasb etadi. Oxirgi yillarda ta`lim -tarbiya sohasida juda ko`p ishlar amalga oshirildi. Dunyo miqyosida hech kimdan kam bo`lmaydigan hayot barpo etish. Yoshlarimiz butun xalqimizning ma`naviy yuksalishi yo`lida mustahkam zamin yaratdi desak xato bo`lmaydi. Shunday ekan o`quvchilarga sifatli ta`lim berishda an`anaviy darslarda qotib qolmay, noan`anaviy darslar o`tish, ko`proq sifat samaradorligini oshirishda qo`l kelmoqda. Quyida noanaviy darslar o`tishda foydalanish uchun bir nechta didaktik o`yinlarni tavsiya etiladi. Boshlang`ich sinflarda grammatik mavzu va o`quv faoliyati bilan bog`liq ta`limiy o`yinlar o`quvchilarni bilish faoliyatini oshiradi. Aqliy charchoqlikni oldini oladi. Shuningdek olingan bilimlarni mustahkamlash va nazorat qilishda samarali vosita hisoblanadi, Ayniqsa ona tili darslarida olib boriladigan ta`limi o`yinlarining ahamiyati nihoyatda katta bo`lib, ular mazmuniga ko`ra bir necha turga bo`linadi. Grammatik topshiriqlar o`quvchilarning darsda faolligini oshirish bilan birga, bilimlarni o`zlashtirish jarayonini yengillshtirish va mustahkamlash nutq o`stirishga yo`naltirilgan har bir mashg`ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi. Didaktik o`yinlar bolalar aqliy faoliyatini rivojlantiribgina qolmay, ularning fikrlarini bir joyga to`plab, tez va aniq bayon etishga mashg`ulotlarda o`zaro hamjihatlikdafaol harakat qilishga undaydi. O`quvchilarda bilim olishda tengqurlaridan ortda qolmaslik hissi kuchayadi. Dars jarayonida jo`shqin vaziyat yuzaga keladi. Eng muhimi bolalardagi iqtidor, salohiyat maqsadga intiluvchanlik yuzaga chiqadi va mukammallashib boradi. Yosh avlodga ta`lim tarbiya berish asoslarini puxta o`rganish ularda keng dunyoqarash tafakkur ko`lamini kengaytirish ma`naviy axloqiy sifatlarini shakllantirish borasidagi ta`limiy, tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etishga bog`liqdir. Boshlang`ich ta`lim darslarini mavzu harakteriga qarab xilma-xil qiziqarli fikr yuritishga da`vat etiladi. O`quvchilardan mustaqil ijodiy mushohada yuritish o`z fikrini aniq, ravon, ixcham holda o`zgalarga yetkaza bilish ko`nikma malakalarini shakllantirishda yordam beradi. Quyida 4- sinflarda mavzularni o`rganishga doir bir nechta ta`limiy o`yinlarni e`tiboringizga havola qilamiz

"O`z vazifasida qolsin o`yini" O`qituvchi xattaxtada guruhlar uchun bosh va ikkinchi darajali bo`laklarga oid so`zlarni yozadi. Masalan paxta ega vazifasida ko`paysin kesim vazifasida Ra`noga (ikkinchi darajali bo`lak vazifasida) bolaginam (undalma vazifasida) O`quvchilar shu so`zlar ishtirokida gaplar tuzadilar O`yin orqali gaplarni tuzish, bo`laklarni o`z o`rnida qo`llay olish, mustaqil fikrlash

qobiliyati shakllanadi."Topingchi" o'yini;O'qituvchi bir necha gap yozilgan tarqatma materiallarni guruhlariga beradi,O'quvchilar ularni aniqlash va gap oxiriga tinish belgilarini qo'yish kerak bo'ladi.O'yin orqali ular gaplarning mazmuniga ko'ra turlarini bir –biridan farqlay turib ,olgan nazariy bilimlarini ham mustahkamlaydilar.Masalan;-Osmonni qora bulut qopladi(.) Sovuq yaxshimi issiqmi (?)Eh ,muzdek suvda cho'milish qanday rohat(!)."Sen hammasini eslab qol "o'yini;Rasm asosida matn tuzing va sarlavha qo'ying deb o'qituvchi o'yin shartini e'lon qiladi.Guruhlarga rasmi kartochkalar tarqatiladi va ma'lum bir muddatdan keyin yig'ib olinadi.O'quvchilar matn tuzayotganda grammatik xatolarsiz gapning tuzilishi va joylashish o'rnini hisobga olish kerak bo'ladi. O'yin orqali ularning xotirasi ,ijodkorligi, mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi.Bayon, insho mustaqil yozma ish yozish ko'nikmasi hosil bo'ladi .Hamda so'z boyligi ortadi."Sirli sharlar yoki aralash so'zlar asosida gap tuzish o'yin.Bunda o'quvchilar sirli sharlar ichidagi so'zlar orqali gaplar tuzadilar."Pinbod" usuli bu usulning mohiyati shundan iboratki ,unda munozara yoki suhbat amaliy usul bilan bog'lanib ketadi.Uning afzalliklari tomonlari rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi vazifasini bajaradi. O'quvchilarda muomulaga kirishish,muomula madaniyati shakllanadi,o'z fikrlarini faqat og'zaki emas balki yozma ravishda bayon etish mahorati ,mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmasi rivojlanishi . Geografik termin va tushunchalar geografik ob'ektlarning to'g'ri yozilishi, talaffuz qilinishi ba yozilishida bu usul juda qo'l keladi.Ta'limning interfaol usullari quyidagi turlarga bo'linadi;"Kichik guruhlarda ishlash""To'g'ri top""Uchinchi orteqcha""Pochta"va shu kabilar."Klaster" usuli.Bu usul o'quvchiga berilgan mavzu bo'yicha erkin fikr yuritish imkonini yaratadi.Bu usulda o'quvchi nimani o'ylagan bo'lsa,belgilangan vaqt tugagunga qadar shuni aytadi va yozadi.Bu sinfning har bir o'quvchisi tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalarni uyg'unlashtirib,ular o'rtasidagi aloqalarni yanada mustahkamlash imkonini yaratadi.."Klaster" usuli yangi mavzuni boshlashdan avval o'quvchini darsga qiziqtirib , shu mavzu bo'yicha oldin egallagan bilimlarni aniqlash maqsadida hamda o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun o'tkaziladi.Masalan;geometrik figuralar o'rta markazga yozib qo'yib ,o'quvchilar atrofiga bilgan figuralarini yozib chiqadilar .Shunda o'quvchilar o'zlari bilgan shakllar geometrik figura deb atalishini bilib oladilar . Va o'zlari bilgan figuralarni o'rtoqlariga tanishtiradilar .Sinfda hamjihatlik ,ahillik samiyimiy do'stlik sifatlari, bitta guruh bo'lib muammoni hal etish sifatlari shakllanib boradi. "Mozaika" usuli. Mozaika ya'ni mayda bo'laklardan yaxlit ko'rinishni hosil qilish O'yinni o'tkazish tartibi;O'quvchilarni gurhlarga ajratiladi.O'qituvchi o'yin tartibini tushuntiradi.Har bir guruhga qushlar ,hayvonlar ,daraxtlar,mevalarning rasmlari bo'laklarga bo'linib,alohida tarqatiladi,Vaqt belgilanadi.Belgilangan vaqtda bajarilgan ishlarning taqdimoti o'tkaziladi.Guruh sardorlari yaxlit holga kelgan meva yoki daraxt yoki hayvon to'g'risida ma'lumot beradilar."To'xtab o'qish "usuli. O'qituvchi matnni tanishtirish jarayonida bir necha marta to'xtab ,o'quvchilarga savollar bilan murojaat qiladi.Savollar aynan matnga tegishli bo'lishi zarur.Yoki o'quvchi matnni o'qish jarayonida to'xtatilib,nima xaqda o'qiganligi so'raladi,Bu usul orqali o'quvchining diqqati jamlanadi.,mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi."Bilimdon"Usuli.(Bilaman,bilishni hohlayman,bilib oldim usuli)Ushbu texnologiya yangi mavzuni jamoa bo'lib fikrlab o'zlashtirish,yechimini topish,kerakli ma'lumotlarni tanlash, fikrlash ,guruhlarga ajratish,yangi o'zlashtirilgan mavzuni umulashtirishga o'rgatadi.O'quvchilar guruhlarga ajratiladilar.O'qituvchi doskaga uch qatordan iborat jadval chizadi.O'qituvchi jadvalning har bir ustuniga **"bilaman", "bilishni hohlayman", "bilib oldim" kabi so'zlarni** yozib chiqadi va shu so'zlar tagiga mos ma'lumotlarni fikrlab ,tanlab yozishni tushuntiradi.O'qituvchi mavzuni e'lon qilib,o'quvchilardan mavzu bo'yicha qanday ma'lumotga ega ekanliklarini so'raydi.O'quvchilar tomonidan bildirilgan fikrlar"Bilaman " nomli qatorga yoziladi.O'qituvchi o'quvchilardan yangi mavzu yuzasidan qanday ma'lumotlarni bilishni hohlashlarini so'raydi.O'quvchilar tomonidan aytilgan fikr "Bilishni hohlayman" nomli qatorga yoziladi.Har ikki qator bo'yicha faoliyat yakunlangach o'qituvchi yangi mavzu bo'yicha ma'lumotlar yozilgan matnlarni tarqatadi yoki mavzuni tushuntiradi.Matn bilan tanishgach,o'qituvchi o'quvchilardan nimalarni bilib olganliklarini so'raydi.Yig'ilgan ma'lumotlar"Bilib oldim"nomli qatorga yoziladi. Ushbu tavsiyani aynan shu tarzda bo'lmasa ham, mavzuga va yoshga qarab islatish mumkin.Eng muhimi o'quvchi mavzuni oson va tez o'zlashtirib olishi, eski an'anaviy dars berish usulidan no'an'anaviy usul samaraliroq ekanini tushunib yetmog'imiz lozim.So'zinning oxirida uzoq o'tmish rivoyatini misol keltirib o'tmoqchiman;Kunlarning birida qorni och qolgan kishi ko'l boyida baliq

tutib turgan bir donishmandga duch kelibdi va unga murojaat qilib;”Men ochman ,menga yordam ber” debdi.Donishmand quyidagicha javob beribdi;”Men senga baliq berishim mumkin sen tez to`yasan va bir oz vaqt o`tgach xuddi shunday yana och qolasan va mendan yana yordam so`raysan.Men senga qarmoq berishim mumkin lekin qarmog`ing sinib qolib yana menga murojaat qilishing mumkin.Men senga qarmoq yasashni o`rgataman.Bu uzoq va qiyin lekin keyinchalik senga mening yordamim kerak bo`lmaydi.O`z yo`lingni o`zing tanla...Yuqoridagi rivoyatdan shunday hulosa chiqarish mumkin .Yaxshi o`qituvchi o`quvchisiga” **qarmoq yasashni**” o`rgatishi aqlli o`quvchi esa uni o`rganishi lozim.O`quvchilar **qarmoq yasashni** qanchalikh tez va mustahkam o`rganib olsalar,ular shunchalik birovga muhtoj bo`lmasdan **o`z ovlariga** ega bo`ladilar.Mana shunday vazifalarni amalga oshirishda yangi interfaol va noan`anaviy pedagogik texnologiyalar juda qo`l kelishini tadqiqotchilar tomonidan turli ta`lim muassasalarida o`tkazilayotgan ko`pgina pedagogik tajribalarning natijalari tasdiqlanmoqda.Shunnig uchun ham ta`lim muassasida faoliyat yuritayotgan o`qituvchilar dars jarayonlarida noan`anaviy usullarni o`z o`rnida qo`llashni bilishlari juda muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogik axborotnoma Chinoz 2009 yil
2. Saidaxmedov N” Yangi pedagogik texnologiyalar”2003 yil
3. Boshlangich ta`lim 2008 yil